

GJAH22320678
2025

આવ્યા તારીખ	૧૬	૦૯	૨૦૨૫
દાખલ તારીખ	૧૬	૦૯	૨૦૨૫
ફેસલ તારીખ	૩૦	૦૪	૨૦૨૬
સમયગાળો	દિવસ	માસ	વર્ષ
	૧૪	૦૭	૦૦

ફોર્મ - એ

અમદાવાદ શહેરના મહે.૨૦ મા એડીશનલ ચિફ જ્યુડીશયલ મેજિસ્ટ્રેટ સાહેબશ્રી
(નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કોર્ટ નં.૩૦,અમદાવાદ શહેર)
સમક્ષ : શ્રી કે.બી.વાઘેલા સાહેબ

ફો.કે.નં.૨૯૭૫૨૫/૨૫

આંક:૧૬

જજમેન્ટ તારીખ:૩૦/૦૪/૨૦૨૬

(ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮)

ફરિયાદી :- સોનલ ટ્રાવેલર્સ નામની પ્રોપરાઈટરી પેઢીના
પ્રોપરાઈટર મોહમ્મદઅમીન ઇબ્રાહીમભાઈ શેખ,
ઉ.વ.પુખ્ત વયના, ધંધો-વેપાર,
ઠેકાણું: સોનલ ટ્રાવેલર્સ, મનસુરી બિલ્ડીંગ,
શમશેરબાગ, ટોપી મીલ સામે, રાજપુર,
ગોમતીપુર,અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૧.
ફરિયાદપક્ષ તરફ :- વિ.વકીલશ્રી એસ.એમ.દાની

વિરુદ્ધ

આરોપી :- બ્રહ્મભટ્ટ અશવીનભાઈ અમરતલાલ,
ઉ.વ.પુખ્ત વયના, ધંધો-નોકરી,
ઠેકાણું: ૩૦,બળીયાકાકા સોસાયટી, વિભાગ-
૨, અમ્રપાલી, સીનેમા રોડ, ગોમતીપુર,
અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૧.
આરોપીપક્ષ તરફ :- વિ.વકીલશ્રી જી.જે.શર્મા

ગુનો :- ધી નેગોશીયબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-
૧૩૮ મુજબ.

ફોર્મ-બી

ગુન્હાની તારીખ	:-	૧૬/૦૮/૨૦૨૫
પ્રથમ બાતમી અહેવાલની તારીખ	:-	-
આખરી અહેવાલ ફરિયાદ રજુ થયા તારીખ	:-	૧૬/૦૮/૨૦૨૫
પ્લી લીધા તારીખ	:-	૦૪/૦૨/૨૦૨૬
પુરાવા શરૂ કર્યા તારીખ	:-	ફરીયાદીની ઉલટતપાસનો આરોપીનો હકક બંધ કરવામાં આવેલ છે.
ચુકાદા માટે અનામત રાખ્યાની તારીખ	:-	૨૮/૦૪/૨૦૨૬
ચુકાદાની તારીખ	:-	૩૦/૦૪/૨૦૨૬
આખરી હુકમ	:-	આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવેલ છે.

:: આરોપીની વિગતો ::

આરોપી નંબર	:-	-
આરોપીનું નામ	:-	બ્રહ્મભટ્ટ અશવીનભાઈ અમરતલાલ
ધરપકડની તારીખ	:-	-
જામીન મુક્ત કર્યાની તારીખ	:-	-
આક્ષેપાયેલ ગુનાની વિગત	:-	ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબ
શું નિર્દોષ છોડ્યા/સજા કરી	:-	તકસીરવાન ઠરાવેલ છે.
આપવામાં આવેલ સજા	:-	૧ વર્ષ
ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ-૪૨૮ અન્વયે ઇન્સાફી કાર્યવાહીના સમયગાળા દરમિયાન કરેલ અટકાયતનો સમયગાળો	:-	-

સાક્ષીઓનો પુરાવો :-

(અ) ફરિયાદપક્ષ તરફે મૌખિક પુરાવો :-

ક્રમ	આંક	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
૧	૦૪	ફરીયાદી સોનલ ટ્રાવેલર્સ નામની પ્રોપરાઈટરી પેઢીના પ્રોપરાઈટર મોહમ્મદઅમીન ઇબ્રાહીમભાઈ શેખનાઓનું સરતપાસનું સોગંદનામું.	ફરીયાદી

(બ) આરોપીપક્ષ તરફે મૌખિક પુરાવો :- (જો હોય તો)

ક્રમ	આંક	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
-	-	-	-

(ક) અદાલતના સાક્ષી, હોય તો :-

ક્રમ	આંક	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
-	-	-	-

ફરિયાદપક્ષ/બચાવપક્ષ/અદાલતના દસ્તાવેજોના આંકની યાદી :-

(અ) ફરિયાદપક્ષ તરફે દસ્તાવેજ પુરાવો :-

ક્રમ	આંક	પુરાવાનું વર્ણન
૧	૦૮	ફરીયાદીની પેઢીનું ઉધમ રજીસ્ટ્રેશન સર્ટીફિકેટની નકલ
૨	૦૯	ફરીયાદવાળો તકરારી ચેક અસલ
૩	૧૦	ફરીયાદવાળા તકરારી ચેકનો રીટર્નમેમો અસલ
૪	૧૧	ડિમાન્ડ નોટિસની ઓફિસકોપી
૫	૧૨	રજી.એડી.ની પોસ્ટ ખાતાની પહોંચ
૬	૧૩	રજી.એડી.બજી ગયાની પોસ્ટ ખાતાની એકનોલેજમેન્ટ

(અ) આરોપીપક્ષ તરફે દસ્તાવેજ પુરાવો :-

ક્રમ	આંક	પુરાવાનું વર્ણન
-	-	-

(ક) અદાલતના સાક્ષી, જો હોય તો:-

ક્રમ	આંક	નામ	પુરાવાનો પ્રકાર
-	-	-	-

(ડ) સામગ્રીની વસ્તુઓ :-

ક્રમ	આંક	પુરાવાનું વર્ણન
-	-	-

-:: ચુકાદો ::-

(૧). આ કામના ફરીયાદપક્ષની ફરીયાદ હકીકત ટુંકમાં એવી છે કે, આ કામના ફરીયાદી સોનલ ટ્રાવેલર્સ નામની પ્રોપરાઇટરી પેઢી ધરાવી છેલ્લા ઘણા સમયથી ટ્રાવેલ્સનો ધંધો કરે છે. આ કામના આરોપી આમ્રપાલી સીનેમા રોડ પાસે પાન પાર્લર(ગલ્લા)નો તથા સાથે સાથે જમીન-મકાનની દલાલીનો ધંધો કરે છે. આરોપી અને ફરીયાદી એકજ વિસ્તારમાં રહેતા હોવાથી મિત્રતાના સબંધો બંધાયેલ.આરોપીએ પોતાના ધંધાના વિકાસ માટે આ કામના ફરીયાદી પાસે રૂ.૧,૮૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા એક લાખ એસી હજાર પુરા)ની રકમ ૬ મહીના માટે હાથઉછીની માંગેલ. જેથી ફરીયાદીએ ૬ મહીનામાં રકમ પરત આપવાની શરતે આ કામના આરોપીને રૂ.૧,૮૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા એક લાખ એસી હજાર પુરા) રોકડા હાથઉછીના આપેલા. ત્યારબાદ સમય જતાં ૬ મહીના પછી ફરીયાદીએ સદર રકમની માંગણી કરેલ. જેથી આરોપીએ ફરીયાદીની કાયદેસરની લેણી રકમના પાર્ટ પેમેન્ટ પેટે મહિન્દ્રા બેંક, પુરૂષોત્તમ મહલ, સ્વામીનારાયણ ટાવર પાસે,અમદાવાદ શાખાના નીચે મુજબના ત્રણ ચેકો ફરીયાદીની પેઢીના નામના સ્વીકારાઈ જવાના વિશ્વાસ અને ભરોસા સાથે આપેલ.

અ.નં.	ચેક નંબર	ચેકની તારીખ	રકમ રૂ.
૧	૦૦૦૦૦૫	૩૦/૦૫/૨૦૨૫	૫૦,૦૦૦/-
૨	૦૦૦૦૦૬	૩૦/૦૬/૨૦૨૫	૫૦,૦૦૦/-
૩	૦૦૦૦૦૭	૩૦/૦૭/૨૦૨૫	૫૦,૦૦૦/-
			કુલ રૂ.૧,૫૦,૦૦૦/-

આરોપીએ પાર્ટ પેમેન્ટ પેટે ઉપરોક્ત ચેકો આપેલ અને બાકી રહેતી રકમ રૂ.૩૦,૦૦૦/- ટુંક સમયમાં ચુકવી આપવાનો ભરોસો આપેલ. સદર ચેકો પૈકી ચેક નં.૦૦૦૦૦૭ વાળો ચેક ફરીયાદીએ તા.૦૧/૦૮/૨૫ ના રોજ એક્ષીસ બેંક લી.,રખીયાલ, અમદાવાદ ખાતે જમા કરાવતાં સદર ચેક તા.૦૨/૦૮/૨૫ ના રોજ "ફંડસ ઈનસફીશીયન્ટ"ના કારણે વાળચુકવાયે પરત ફરેલ.જેથી ફરીયાદીએ વકીલશ્રી મારફતે આ કામના આરોપીને કાયદેસરની નોટિસ

રજી.પો.એડી.થી તા.૧૯/૦૮/૨૫ ના રોજ મોકલાવેલ. જે નોટિસની આરોપીને તા.૨૬/૦૮/૨૫ ના રોજ બજવણી થયેલ હોવા છતાં તેનું પાલન કરેલ નહિં કે પરત ફરેલા ચેકોના નાણાં ચુકવી આપવા કોઈ તજવીજ કરેલ નહીં.

વધુમાં, આ કામના આરોપીએ નોટિસ મુજબનું વર્તન નહીં કરીને ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૮૮૧ (કે જેને સરળતા ખાતર હવે પછી આ ચૂકાદામાં "એક્ટ" તરીકે સંબોધવામાં આવશે)ની કલમ-૧૩૮ મુજબનો ગુનો કર્યાની ફરિયાદ આ કામના ફરીયાદીએ કરેલી છે અને આરોપીને સજા કરવા અરજ કરેલ છે.

કોર્ટ કાર્યવાહી :-

(૨). સદર કામે આરોપી વિરૂદ્ધ ગુનાનું સંજ્ઞાન લીધા બાદ સદર કેસના કામે સમન્સ ઇસ્યુ કરવામાં આવેલ અને આરોપીને સમન્સની બજવણી થતાં સદર અદાલત સમક્ષ હાજર થતાં મારા પૂરોગામી વિ.એડિ.ચિફ. જયુ.મેજી.સાહેબશ્રીનાઓએ આરોપીને **ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા, ૨૦૨૩ ની કલમ-૨૩૦** અન્વયે ફરિયાદના કાગળોની નકલ વિના મૂલ્યે પુરી પાડેલ. ત્યારબાદ **ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા, ૨૦૨૩ ની કલમ-૨૭૪** મુજબ આરોપીની પ્લી **આંક-૦૭** થી નોંધવામાં આવેલ સબબ, આરોપીએ આક્ષેપાયેલ ગુનાનો ઇન્કાર કરતાં આરોપી વિરૂદ્ધ સદર કેસની ઇન્સાફી કાર્યવાહી આગળ ચલાવવામાં આવેલ છે.

વધુમાં, બચાવપક્ષને મૌખિક તેમજ લેખિત પુરાવો રજુ કરવાની વ્યાજબી અને પુરતી તક મળી રહે અને હાલનો કેસ સમન્સ ટાયેબલ પદ્ધતિથી ચલાવવાનું વાજબી અને યોગ્ય જણાતાં મારા પૂરોગામી વિ.એડિ. ચિફ.જયુ.મેજી.સાહેબશ્રીનાઓ દ્વારા હાલનો કેસ સમન્સ ટ્રાયેબલ પદ્ધતિથી ચલાવવાનો હુકમ આંક-૦૧ લગત કરવામાં આવેલ છે.

આ કામે ફરીયાદપક્ષ તરફે રજુ કરેલ લેખિત/મૌખિક પુરાવાઓ આગળ પરિશિષ્ટમાં દર્શાવવામાં આવેલ છે તે સિવાય વધુ

કોઈ લેખિત/મૌખિક પુરાવો ફરીયાદપક્ષ તરફે રજુ થયેલ નથી તેમજ વધુ કોઈ પુરાવા રજુ કરવા માંગતા ન હોવાનું કલોર્ઝીંગ પુરસીસથી જાહેર કરવામાં આવેલ છે.

આરોપીનો બચાવ તથા વિશેષ નિવેદન :-

(૩). આ કામે ફરીયાદપક્ષે સરતપાસનું સોગંદનામું તથા ઉપરોક્ત પુરાવા રજુ કર્યા બાદ બચાવપક્ષને ફરીયાદીની ઉલટતપાસ માટે પુરતી અને વાજબી તકો આપવામાં આવેલ હોવા છતાં બચાવપક્ષે ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરેલ નથી. જેથી રેકર્ડ ઉપરની હકીકતો ધ્યાને લઈ આરોપીનો ફરીયાદીની ઉલટતપાસનો હકક બંધ કરવાનો આંક-૧૪ હેઠળ હુકમ કરવામાં આવેલ છે. ત્યારબાદ પણ આરોપીએ હાજર રહી ઉલટતપાસનો હકક ઓપન કરવા માટે અત્રેની અદાલત સમક્ષ કોઈ અરજ કરેલ નથી કે અત્રેની અદાલતના હુકમને સક્ષમ ઓથોરીટી સમક્ષ પડકારવામાં આવેલ નથી. તેમજ આરોપીની ખુદની કસુરના કારણોસર આરોપીનું વિગતવાર એફ.એસ.નોંધી શકાયેલ નથી. આરોપી દ્વારા પોતાના બચાવમાં કોઈ જ પુરાવાઓ રજુ કરવામાં આવેલ નથી કે કોઈ જ દરકાર લેવામાં આવેલ નથી.

પક્ષકારો તરફેની દલીલો :-

(૪). આ કામે ફરીયાદપક્ષના વિ.વકીલશ્રીની મૌખિક દલીલો સાંભળવામાં આવેલ છે. જ્યારે આરોપીપક્ષ તરફે દલીલો કરવા માટે દરકાર લીધેલ નથી કે કોર્ટ સમક્ષ હાજર રહેલા નથી.

આરોપી વિરૂધ્ધનું તહોમત / મુદાઓ :-

(૫). ફરીયાદ તથા રેકર્ડ ઉપર આવેલ તમામ પુરાવાના પરીપ્રેક્ષ્યમાં સદર કેસનો ન્યાયીક અંત આણવા મારી સમક્ષ નીચે મુજબના મુદા ઉપસ્થિત થાય છે.

મુદા

(૧). શું ફરીયાદપક્ષ નિ:શંકપણે પુરવાર કરે છે કે, આ કામના આરોપી પાસેથી કાયદેસરની લેણી નીકળતી રકમની ઉઘરાણી કરતાં, આરોપીએ સહી કરી લખી

આપેલ ફરીયાદવાળા ચેક ફરીયાદીએ બેંકમાં જમા કરાવતાં વણચુકવાયે પરત ફરતાં ફરીયાદીએ આરોપીને વિ.વકીલશ્રી મારફતે એકટની કલમ-૧૩૮(બી) મુજબની કાયદેસરની ડિમાન્ડ નોટિસ સમયમર્યાદામાં આપેલ. આમ, નોટિસ મોકલાવેલ હોવા છતાં આરોપીએ વણચુકવાયે પરત ફરેલા ફરીયાદવાળા ચેકની કાયદેસરની લેણી રકમ ફરીયાદીને ન ચુકવી આપી, આ કામના આરોપીએ એકટની કલમ-૧૩૮ મુજબનો શિક્ષાપાત્ર ગુન્હો કરેલ છે ?

(૨). શું હુકમ ?

(૬). ઉપરોક્ત મુદ્દાના મારા નિર્ણય નીચે મુજબ છે.

(૧). હકારમાં

(૨). આખરી હુકમ મુજબ.

-:: નિર્ણય માટેના કારણો ::-

મુદ્દા નં.૧ ::-

(૭). આરોપી સામેનો આક્ષેપિત ગુનો સાબિત કરવા માટે આ કામે ફરીયાદીએ ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટ-૧૮૮૧ ના આવશ્યક તત્વો સાબિત કરવાના રહે છે. ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ ના નીચે મુજબના આવશ્યક તત્વો પુરવાર કરવાની જવાબદારી ફરીયાદીના શિરે રહેલી છે.

૧. આરોપીએ પોતાના ધ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતામાંથી નાણાં ચૂકવવા ફરીયાદીને ચેક આપેલ.
૨. આરોપીએ ફરીયાદીને આવો ચેક સમગ્ર અથવા અંશતઃ દેવું અથવા જવાબદારી અદા કરવા માટે આપેલ હતો.
૩. ચેક જે તારીખે લખેલ હતો તે તારીખથી ચેકને નિયત સમયમર્યાદામાં રજુ કરવામાં આપેલ હતો.

૪. ચેક આરોપીના ખાતામાંથી અપૂરતા ભંડોળને કારણે પરત થયેલો.
૫. ચેક પરત થયાની માહિતી મળ્યા બાદ ફરીયાદીએ ૩૦ દિવસની સમયમર્યાદામાં નાણાંની માંગણી કરતી લેખિત નોટિસ ચેક લખનાર(આરોપી)ને મોકલેલ હતી.
૬. આરોપીને આવી લેખિત નોટિસ મળી ગયેલ હોવા છતાં ચેકનાં નાણાં ૧૫ દિવસની સમયમર્યાદામાં ચૂકવી આપેલા નથી.

(૭.૧) આ કામે રેકર્ડ ઉપર રજુ સમગ્ર પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતાં અગાઉ ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ અને ૧૩૯ અન્વયે અદાલતે કેટલાક અનુમાનો કરવાના હોય છે. જો એકવાર એવું પુરવાર થાય કે આરોપીએ ફરીયાદીને ચેક આપેલ હતો તો તે અનુસંધાને અદાલતે કેટલાક અનુમાન કરવાના રહે છે. જો કે આ અનુમાનો નિર્ણાયક પુરાવો નથી પરંતુ તેવા અનુમાનો યોગ્ય અને વાજબી પુરાવા તથા ખુલાસાથી ખંડન કરી શકાય છે. વધુમાં સદર કાયદાકીય અનુમાનોનું ખંડન કરવા આરોપીએ સોગંદ ઉપર જુબાની આપવી જ જોઈએ એવો કાયદાનો કોઈ નિયમ નથી પરંતુ સંભવિતતાનાં પ્રાબલ્ય (પ્રિપોન્ડરન્સ ઓફ પ્રોબેબિલિટી) થકી તેમજ ફરીયાદીની ઉલટતપાસ તેમજ રેકર્ડ ઉપરના પુરાવા ઉપરથી પણ અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે.

(૭.૨) આ તબક્કે ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૧૮ તથા ૧૩૯ ની જોગવાઈઓ ધ્યાને લેવી જરૂરી છે જે નીચે મુજબ છે.

118.Presumptions as to negotiable instruments.

Until the contrary is proved, the following presumptions shall be made:

(a) **of consideration.** that every negotiable instrument was made or drawn for consideration, and that every such instrument, when it has been accepted, indorsed, negotiated or transferred, was

accepted, indorsed, negotiated or transferred for consideration;

(b) **as to date.**that every negotiable instrument bearing a date was made or drawn on such date;

(c) **as to time of acceptance.**that every accepted bill of exchange was accepted within a reasonable time after its date and before its maturity;

(d) **as to time of transfer.**that every transfer of a negotiable instrument was made before its maturity;

(e) **as to order of indorsements.** that the indorsements appearing upon a negotiable instrument were made in the order in which they appear thereon;

(f) **as to stamp.**that a lost promissory note, bill of exchange or cheque was duly stamped;

(g) **that holder is a holder in due course.**that the holder of a negotiable instrument is a holder in due course: Provided that, where the instrument has been obtained from its lawful owner, or from any person in lawful custody thereof, by means of an offence or fraud, or has been obtained from the maker or acceptor thereof by means of an offence or fraud, or for unlawful consideration, the burden of proving that the holder is a holder in due course lies upon him.

139. Presumption in favour of holder.It shall be presumed, unless the contrary is proved, that the

holder of a cheque received the cheque, of the nature referred to in section 138, for the discharge, in whole or in part, of any debt or other liability.

(૮). આ કામે ફરીયાદીએ પોતાનો કેસ પુરવાર કરવા માટે સરતપાસનું સોગંદનામું રજુ કરેલ છે. જેમાં ફરીયાદી ફરીયાદ હકીકતને વળગી રહેલ છે અને આંક-૧ વાળી ફરીયાદ હકીકતોનું જ વર્ણન કરવામાં આવેલ હોય, અત્રે સદર હકીકતોને ફરીથી દોહરાવવામાં આવેલ નથી. હાલના કેસમાં રજુ પુરાવાઓનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે તો, ફરીયાદવાળો અસલ ચેક, અસલ રીટર્નમેમો તથા ડિમાન્ડ નોટિસની સ્થળપ્રત રજુ કરેલ છે. ફરીયાદવાળો ચેક સમયમર્યાદામાં રજુ થયેલ છે તેમજ સદર ચેક વણચુકવાયે પરત ફરેલ છે. જે અંગે એક્ટની કલમ-૧૩૮(બી) મુજબની સ્ટેચ્યુટરી નોટિસ ફરીયાદીએ પોતાના વિ.વકીલશ્રી મારફતે આરોપીના સરનામે આર.પી.એ.ડી.થી સમયમર્યાદામાં મોકલાવેલ છે. આમ, સ્ટેચ્યુટરી પિરિયડ દિન-૧૫ પૂર્ણ થયેલ હોવા છતાં, આરોપીએ ફરીયાદીની કાયદેસરની લેણી રકમ ચુકવી આપેલ ન હોય હાલની ફરીયાદ દાખલ કરવામાં આવેલ છે. હાલની ફરીયાદમાં એક્ટની કલમ-૧૩૮ તથા ૧૪૨ અન્વયે સ્ટેચ્યુટરી જોગવાઈઓનું પાલન થયેલ છે. તેમજ સમયમર્યાદામાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે.

આ કામે ફરીયાદવાળો ચેક આરોપીએ આપેલ હોવાની હકીકત ફરીયાદપક્ષે પુરવાર કરેલ છે તથા તકરારી ચેક આરોપીના ખાતાનો હોવાની અને ચેકમાં આરોપીની સહી હોવાની હકીકત સ્પષ્ટ હકીકત છે. જેથી, ફરીયાદીએ " **Execution of Cheque** " પુરવાર કરેલ છે. જેથી, એક્ટની કલમ-૧૩૮ હેઠળનું પ્રિઝમ્પશન ફરીયાદીની તરફેણમાં કરવાનું રહે છે.

હવે એ નક્કી કરવાનું રહે છે કે, આ કામના આરોપી એક્ટની કલમ-૧૩૮ હેઠળના ફરીયાદીની તરફેણનાં અનુમાનોનું ખંડન

કરવામાં સફળ રહેલ છે કે કેમ ?

એક્ટની કલમ-૧૩૯ હેઠળના સ્ટેચ્યુટરી પ્રિઝમ્પશનનું ખંડન આરોપી કઈ અને કેટલી રીતે કરી શકે તે બાબતે નીચે મુજબની કાયદાકીય પરિસ્થિતિને ધ્યાને લેવી અગત્યની છે.

આ તબક્કે નામ.સુપ્રિમ કોર્ટનાં **Kumar Exports Vs Sharma Carpets, 2008(0)AIJEL-SC 42685** ના ચુકાદાનાં પેરા નં.૧૧ ને અત્રે ધ્યાને લેવો અગત્યનો છે.

11. The use of the phrase "until the contrary is proved" in Section 118 of the Act and use of the words "unless the contrary is proved" in Section 139 of the Act read with definitions of "may presume" and "shall presume" as given in Section 4 of the Evidence Act, makes it at once clear that presumptions to be raised under both the provisions are rebuttable. When a presumption is rebuttable, it only points out that the party on whom lies the duty of going forward with evidence, on the fact presumed and when that party has produced evidence fairly and reasonably tending to show that the real fact is not as presumed, the purpose of the presumption is over. The accused in a trial under Section 138 of the Act has two options. He can either show that consideration and debt did not exist or that under the particular circumstances of the case the non-existence of consideration and debt is so probable that a prudent man ought to suppose that no consideration and debt existed. To rebut the statutory presumptions an accused is not

expected to prove his defence beyond reasonable doubt as is expected of the complainant in a criminal trial. The accused may adduce direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration and that there was no debt or liability to be discharged by him. However, the court need not insist in every case that the accused should disprove the non-existence of consideration and debt by leading direct evidence because the existence of negative evidence is neither possible nor contemplated. At the same time, it is clear that bare denial of the passing of the consideration and existence of debt, apparently would not serve the purpose of the accused. Something which is probable has to be brought on record for getting the burden of proof shifted to the complainant. **To disprove the presumptions, the accused should bring on record such facts and circumstances, upon consideration of which, the court may either believe that the consideration and debt did not exist or their non-existence was so probable that a prudent man would under the circumstances of the case, act upon the plea that they did not exist. Apart from adducing direct evidence to prove that the note in question was not supported by consideration or that he had not incurred any debt or liability, the accused may also rely upon circumstantial evidence and if the**

circumstances so relied upon are compelling, the burden may likewise shift again on to the complainant. The accused may also rely upon presumptions of fact, for instance, those mentioned in Section 114 of the Evidence Act to rebut the presumptions arising under Sections 118 and 139 of the Act. The accused has also an option to prove the non-existence of consideration and debt or liability either by letting in evidence or in some clear and exceptional cases, from the case set out by the complainant, that is, the averments in the complaint, the case set out in the statutory notice and evidence adduced by the complainant during the trial. Once such rebuttal evidence is adduced. and accepted by the court, having regard to all the circumstances of the case and the preponderance of probabilities, the evidential burden shifts back to the complainant and, thereafter, the presumptions under Sections 118 and 139 of the Act will not again come to the complainant's rescue.

ઉપરોક્ત,કાયદાકીય પરિસ્થિતિને ધ્યાને લેતાં, સામાન્ય વ્યક્તિ માનવાને પ્રેરાય તેવો "પ્રોબેબલ ડિફેન્સ" આરોપી રેકર્ડ ઉપર રજુ પુરાવા થકી એટલે કે "સંભવિતતાના પ્રાબલ્ય" થકી અથવા તો પુરાવો રજુ કરી એક્ટની કલમ-૧૩૯ હેઠળનાં અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે.

(૯.) આ કામે રેકર્ડ ઉપરની સમગ્ર હકીકતો ધ્યાને લેતાં, આરોપીપક્ષે ફરીયાદીની ફરીયાદ હકીકતનો માત્ર ઇન્કાર કરેલ છે તે સ્વાય

કોઈપણ સ્પષ્ટ બચાવ લીધેલ નથી. તેમ છતાં, આ કામે રેકર્ડ ઉપરના ઉપસ્થિત પુરાવા અને હકીકતોનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે તો, સૌ પ્રથમ આ કામના આરોપીએ પ્લી નોંધતા સમયે, કેસની સમગ્ર ટ્રાયલ દરમિયાન ફરીયાદવાળા ચેકમાં પોતાની સહી બાબતે કોઈ સ્પષ્ટ તકરાર લીધેલ નથી કે આવી હકીકતને પુરવાર કરેલ નથી. જેથી આરોપીએ પોતાની સહી કરી હાલની ફરીયાદવાળો ચેક ફરીયાદીને આપેલ હોવાનું માનવાને કારણ રહે છે. વધુમાં એક્ટની કલમ-૧૧૮ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ-૧૩૯ ના અનુમાનો મુજબ વિવાદી ચેક આરોપીએ કોઈ દેવાની પૂર્ણ કે અંશતઃ ચુકવણી સાડું અથવા તો અન્ય કોઈ જવાબદારી અદા કરવા સાડું આપેલ હશે તેવું અનુમાન કરવાનું રહે છે. અલબત્ત આ અનુમાનો ખંડનાત્મક છે પરંતુ જ્યાં સુધી આવા અનુમાનોનું આરોપીપક્ષ દ્વારા ખંડન કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી આ કાનુની અનુમાનો ફરીયાદીની તરફેણમાં અને આરોપીની વિરૂદ્ધમાં અસ્તિત્વમાં રહે છે. વધુમાં કાનુની અનુમાનોનું ખંડન આરોપીપક્ષ ફરીયાદીની ઉલટ તપાસ દ્વારા, પોતે કોઈ લેખિત કે મૌખિક પુરાવો રજૂ કરીને અથવા તો ફરીયાદપક્ષે પોતાના કેસના સમર્થનમાં રજૂ રાખેલ રેકર્ડ ઉપરના ઉપલબ્ધ પુરાવામાં સંભવિત શંકા ઉત્પન્ન કરીને પણ અનુમાનોનું ખંડન કરી શકે છે. પરંતુ આ કામે રેકર્ડ આધારે જોતાં આરોપીપક્ષ દ્વારા તેમની વિરૂદ્ધના અનુમાનોનું ખંડન કરવા માટે કોઈ જ સક્રિય પ્રયત્નો કરવામાં આવેલ નથી અને કેસ કાર્યવાહી દરમિયાન સતતપણે બેદરકાર રહેલા છે.

(૯.૧) વધુમાં, પ્રાથમિક તબક્કે જ આ કામે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા સરતપાસનું સોગંદનામું રજૂ રાખ્યા બાદ આરોપીપક્ષે ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરવામાં આવેલ નથી. તેમજ ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરવા માટે આરોપીને પુરતી અને વ્યાજબી તકો આપવામાં આવ્યા બાદ પણ આરોપીએ ફરીયાદીની સરતપાસ તળે ઉલટતપાસ કરેલ ન હોય, જેથી ફરીયાદીની ઉલટતપાસનો આરોપીનો હકક બંધ કરવામાં આવેલ છે. આમ, ફરીયાદીની

ઉલટતપાસ થકી પોતાનો બચાવ રજુ કરવાની પણ આરોપી દ્વારા દરકાર લેવામાં આવેલ નથી. ત્યારબાદ અંતિમ તક સ્વરૂપે દલીલો કરવાની પણ દરકાર લેવામાં આવેલ નથી. જેથી હાલનું કામ પુરાવાકીય મૂલ્યાંકન આધારે ગુણદોષ ઉપર આખરી ઠરાવ માટે રાખવામાં આવેલ છે.

(૯.૨) આ કામે સમગ્ર ટાયલ દરમ્યાન ટાયલ દરમ્યાન બચાવપક્ષે ફરીયાદીએ રજુ કરેલ ઉપરોક્ત વર્ણવ્યા મુજબના દસ્તાવેજ પુરાવા સંદર્ભે કોઈ સ્પષ્ટ તકરાર લીધેલ નથી કે ફરીયાદપક્ષે રજુ કરેલ દસ્તાવેજોથી વિરૂધ્ધની કોઈ હકીકત રેકર્ડ ઉપર લાવવા પ્રયત્ન સુધ્ધાં કરેલ ન હોઈ, જેથી આવા દસ્તાવેજો અને તેમાં નોંધેલ હકીકતો નહીં માનવાને કોઈ સ્પષ્ટ અને વાજબી કારણ ઉપસ્થિત રેકર્ડમાં જણાઈ આવતા નથી. આ કામે ફરીયાદવાળો ચેક ડીસઓનર થયા બાદ ફરીયાદી દ્વારા કાયદેસરની ડિમાન્ડ નોટિસ આરોપીના સાચા અને ખરા સરનામે મોકલવામાં આવેલ છે. જે નોટિસની બજવણી થયેલ ન હોવાની કોઈ હકીકત બચાવપક્ષ રેકર્ડ ઉપર લાવી શકેલા નથી કે તે માટે પ્રયત્ન સુધ્ધાં કરેલ નથી. ફરીયાદવાળો ચેક કાયદેસરના બાકી લેણાંની ચુકવણી પેટે આપવામાં આવેલ ન હતો તેવી હકીકતને રેકર્ડ ઉપર લાવવા માટે કોઈ જ પ્રયત્ન કરવામાં આવેલ નથી. આરોપીએ માત્ર ને માત્ર અત્રેની અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવેલ પ્લીમાં ગુન્હો કરેલ ન હોવાનો બચાવ લીધેલ છે તે સિવાય અન્ય કોઈ સ્પષ્ટ બચાવ લઈ તેને રેકર્ડ ઉપર લાવેલા નથી. જેથી રેકર્ડ ઉપરની હકીકતો ધ્યાને લેતાં આરોપીપક્ષ તેમની વિરૂધ્ધના કાનુની અનુમાનોનું ખંડન કરવામાં સંપૂર્ણપણે નિષ્ફળ ગયેલ હોવાનું રેકર્ડ આધારે જણાઈ આવે છે. આ કામે ફરીયાદપક્ષે પોતાની ફરીયાદ હકીકતને સમર્થનકારી દસ્તાવેજ પુરાવાઓ રજુ કરવામાં આવેલ છે અને તેવા દસ્તાવેજોને પડકારી તેથી વિરૂધ્ધની કોઈ હકીકત બચાવપક્ષ સાબિત કરી શકેલા નથી. ફરીયાદપક્ષે રજુ કરેલા દસ્તાવેજોને સરતપાસના સોગંદનામાથી પણ

સમર્થન મળેલ છે. જેથી તેવા દસ્તાવેજો અને તેમાં નોંધેલ હકીકતો ન માનવાને કોઈ કારણ જણાઈ આવતું નથી.

(૯.૩) આ કામે અગાઉ ચર્ચા કર્યા મુજબ હાલની ફરીયાદ દાખલ થયા બાદ આરોપીપક્ષે ફરીયાદીની ઉલટતપાસ કરવાની પણ કોઈ દરકાર લીધેલ નથી. ત્યારબાદ દલીલો માટે પણ હાજર રહેલા નથી. તેવા સંજોગોમાં આરોપીએ ફરીયાદવાળા ચેક કાયદેસરના બાકી લેણાંની ચુકવણી માટે આપવામાં આવેલ હોવાનું પુરવાર થઈ આવે છે. આ કામના આરોપીએ પોતાના ધ્વારા નિભાવવામાં આવતા ખાતાનો ચેક ફરીયાદી પાસે કેવી રીતે આવ્યો ? તે અંગે કોઈ સ્પષ્ટ કે વાજબી ખુલાસા રજુ કરેલ નથી. આરોપીપક્ષે સંભવિતતાની ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા બચાવ થકી ફરીયાદી તરફેના અનુમાનોનું ખંડન કરેલ નથી. આમ, ઉપરોક્ત સમગ્ર ચર્ચા ધ્યાને લેતાં, આરોપી ધ્વારા અત્રેની અદાલત સમક્ષ નોંધવામાં આવેલ પ્લીમાં ગુન્હો કરેલ હોવાનો ઈન્કાર કરવામાં આવેલ છે, જે આરોપીને નિર્દોષ સાબિત કરવા માટે પુરતું હોવાનું કોઈપણ સંજોગોમાં માની શકાય તેમ નથી.

(૧૦). આ ઉપરાંત, ફરીયાદપક્ષે એકટની કલમ-૧૩૮ અન્વયે આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવવા માટે જરૂરી આવશ્યક તત્વો નિઃશંકપણે પુરવાર કરેલ હોય, તેમજ આરોપી એકટની કલમ-૧૩૮ અન્વયેનાં અનુમાનોનું ખંડન કરવામાં નિષ્ફળ નિવડેલ હોય, મુદ્દા નં.૧ નો જવાબ "હકારમાં" આપવામાં આવે છે. આમ, ઉપરોક્ત તમામ કારણોસર હાલના ગુન્હાના કામે આ કામના આરોપીને ધી નેગોશીએબલ ઈન્સ્ટ્રુમેન્ટ એકટની કલમ-૧૩૮ હેઠળના ગુન્હામાં તકસીરવાન ઠરાવવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ આજ તા.૩૦/૦૪/૨૦૨૬ ના રોજ ખુદી અદાલતમાં વાંચી, સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તા.૩૦/૦૪/૨૦૨૬
સ્થળ.અમદાવાદ

(કિરીટકુમાર બી.વાઘેલા)
૨૦માં એડિ.ચિફ્ જ્યુડીશ્યલ મેજિસ્ટ્રેટ
ને.ઈ.એકટની કોર્ટ નં.૩૦,અમદાવાદ શહેર
(GJ01142)

(૧૧). આજરોજ ફરીયાદીના વિ.વકીલશ્રી હાજર રહેલ છે. આ કામના આરોપી ગેરહાજર રહેલ છે. આજરોજ આખરી ઠરાવની સુનાવણી માટે આ કામના આરોપી હાજર રહેલ ન હોય, જેથી ફરીયાદીના વિ.વકીલશ્રીની હાજરીમાં નામ.ગુજરાત હાઈકોર્ટના **SPECIAL CRIMINAL APPLICATION (QUASHING) No. 9113 OF 2016 (ISHWARBHAI HIRABHAI CHUNARA & 1 V/S STATE OF GUJARAT, Dated 22.02.2017** ના ચુકાદાનાં પેરા નં.૬ માં પ્રસ્થાપિત કરેલ ક્રિમીનલ પ્રોસીઝર કોડની કલમ-૩૫૩ અન્વયેના સિદ્ધાંતને ધ્યાને રાખી આ કેસનો ચુકાદો વધુ વિલંબિત કરવો ઉચિત જણાતો ન હોય, જેથી આરોપીની ગેરહાજરીમાં આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવવાનો હુકમ જાહેર કરી સજા અંગે ફરીયાદીને સાંભળવામાં આવેલ છે. આરોપીને તકસીરવાન ઠરાવ્યા બાદ સજા સંદર્ભે ફરીયાદીના વિ.વકીલશ્રીએ રજુઆત કરેલ છે કે, આ કામના આરોપીએ ફરીયાદીની કાયદેસરની લેણી રકમની ચુકવણી કરેલ નથી, કાયદેસરની લેણી રકમ ચુકવવા માટે આપવામાં આવેલ ચેક પછા વણચુકવાયે રીટર્ન થયેલ છે જેથી ફરીયાદીને હાલની સમગ્ર કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાની ફરજ પડેલ છે. જેથી આરોપીને મહત્તમ સજા કરી, ફરીયાદીને થયેલ નાણાંકીય નુકશાન સંદર્ભે વળતર અપાવવા અરજ ગુજારેલ છે.

ફરીયાદપક્ષની દલીલો ધ્યાને રાખી, આ કેસના સંજોગો અને તમામ હકીકતો ધ્યાને લેતાં રેકર્ડ ઉપર એ હકીકત પ્રસ્થાપિત થઈ આવે છે કે આરોપીએ ફરીયાદીના કાયદેસરના બાકી લેણાંની ચુકવણી કરેલ નથી અને સદર ચુકવણી માટે આપેલ ચેક પછા વણચુકવાયે પરત ફરેલ છે જેના કારણે ફરીયાદીને હાલની ફરીયાદ દાખલ કરી સમગ્ર કાર્યવાહીમાં ભાગ લેવાની ફરજ પડેલ છે. આમ, ઉપરોક્ત તમામ હકીકતો નજર સમક્ષ રાખી **મુદા નં.૨** અન્વયે આથી નીચે મુજબનો આખરી હુકમ કરવામાં આવે છે.

આખરી હુકમ

- (૧). આ કામના આરોપીને ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા, ૨૦૨૩ ની કલમ-૨૭૮(૨) અન્વયે ધી નેગોશીએબલ ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ એક્ટની કલમ-૧૩૮ મુજબના શિક્ષાપાત્ર ગુનામાં તકસીરવાન ઠરાવી ૧(એક) વર્ષની સાદી કેદની સજા કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.
- (૨). આ કામના આરોપીએ ભારતીય નાગરિક સુરક્ષા સંહિતા, ૨૦૨૩ ની કલમ-૩૯૫ અન્વયે આ કામના ફરીયાદીને ફરીયાદવાળા ચેકની કુલ રકમ રૂ.૫૦,૦૦૦/- (અંકે રૂપિયા પચાસ હજાર) પુરાની રકમ આ હુકમ થયેથી દિન-૩૦ માં વળતર પેટે ચુકવી આપવી. જો આરોપી ફરીયાદીને વળતરની રકમ ચુકવવામાં નિષ્ફળ જાય તો, આરોપીએ વધુ ૩(ત્રણ)માસની સાદી કેદની સજા ભોગવવાની રહેશે.
- (૩). આ કામના આરોપી આજરોજ હાજર રહેલ ન હોય તેઓની હાજરી સુનિશ્ચીત કરવા આરોપી વિરૂધ્ધ ધરપકડ વોરંટ ઇસ્યુ કરવાનો હુકમ કરવામાં આવે છે.

હુકમ આજ તા.૩૦/૦૪/૨૦૨૬ ના રોજ ખુદી અદાલતમાં
વાંચી, સંભળાવી જાહેર કર્યો.

તા.૩૦/૦૪/૨૬
સ્થળ.અમદાવાદ

(કિરીટકુમાર બી.વાઘેલા)
૨૦માં એડિ.ચીફ જ્યુડીશીયલ મેજિસ્ટ્રેટ
ને.ઇ.એક્ટની કોર્ટ નં.૩૦,અમદાવાદ શહેર
(GJ01142)

-હિતકિરણકુમાર(પીએ)